Sivistysvaliokunnalle

Asia: E-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaus ja valtion budjetti 2024
Viite: HE 46/2023 vp

Kuten olemme aiemmissa lausunnoissamme todenneet, pidämme todella valitettavana, että hallituksen esitys on herättänyt vahvaa vastakkainasettelua. Koska keskustelua on aiempien lausuntojemme jälkeen jatkettu ja asia on vielä käsiteltävänä Sivistysvaliokunnassa, haluamme ottaa esille muutaman tarkentavan huomion, jotka otimme esille myös Valtiovarainvaliokunnan Sivistys- ja tiedejaostolle toimittamassamme lausunnossa.

E-kirjastokorvaukseen osoitettua määrärahaa tulisi ehdottomasti nostaa.

Esitys koskee vain e-kirjastokäyttöä

E-kirjastokäyttöön on valtion budjetissa 2024 varattu 1 miljoona euroa. Lisäksi valtion budjetissa todetaan, että e-kirjojen lainauskorvaus, 1 milj. euroa, muutetaan lakisääteiseksi ja vakinaistetaan. Vuodelle 2023 on ollut myös Valtiovarainvaliokunnan lisäesityksestä osoitettu miljoona euroa, sillä erotuksella, että sen käyttö ei perustunut lainsäädäntöön, vaan ministeriön päätökseen.

Vuoden 2023 Valtiovarainvaliokunnan mietinnössä todettiin, että 1 miljoonan euron määräraha riittää noin 3,5 miljoonan e-lainauksen korvaamiseen (0,26e/laina), minkä arvioitiin silloin vastaavan kysyntää. Lisäksi valiokunta totesi, että jatkossa arvioidaan tarpeet ja mahdollisuus laajentaa korvaus koskemaan myös korkeakoulukirjastojen lainausta.

Tämän lisäksi vuoden 2024 budjetissa on 15.648.000 euroa (sama kuin vuonna 2023) käytettäväksi lainauskorvaukseen, jota tämä nyt käsiteltävänä oleva lakiesitys ei koske. Lainauskorvausta on maksettu kirjailijoille ja kääntäjille/Sanasto, kuvantekijöille/Kopiosto ja musiikin tekijöille/Teosto. Tähän ei ole esitetty muutosta. Kirjailijat, kääntäjät, kuvittajat ja musiikin tekijät jakavat edelleen jatkossakin 15.468.000 euron lainauskorvauksen.

Juridinen pohja uudelle e-kirjastokäyttökorvaukselle ja lainauskorvaukselle on eri. Lainauskorvauksessa noudatetaan lainaus- ja vuokrausdirektiiviä ja nk. raukeamissääntöä, mutta e-kirjastokäyttö perustuu puhtaasti yksinoikeuksien lisenssiointiin eli oikeudenhaltijoiden kirjastoille myöntämiin käyttölupiin. Oikeudenhaltijoita ovat mm. kirjailijat, äänikirjojen lukijat ja kuvantekijät. Sen vuoksi myös lukijat ovat mukana. Lisensiointi edellyttää sopimista jokaisen oikeudenhaltijan kanssa.

E-kirjastokäytöstä kuuluu korvaus myös äänikirjojen lukijoille

Sanasto ja Kirjailijaliitto ovat väittäneet, että äänikirjan lukijan tekijänoikeus olisi heikompi kuin kirjailijalla. Tämä ei pidä paikkaansa. (Joitain eroja on, esim. oikeuden voimassaoloaika, mutta niillä ei ole tässä merkitystä.)

Lukijalle syntyy tekijänoikeuslain 45§:n mukaisesti tekijänoikeuden lähioikeus, kun hän esittää teoksen ja esitys tallennetaan. Esityksen laadulla (tulkintaa enemmän tai vähemmän, huono tai hyvä) ei ole juridisesti merkitystä. Ainoastaan sillä on merkitystä, että teos esitetään ja se tallennetaan.

Esittävälle taiteilijalle (lukija) syntyy vastaava yksinoikeus tuohon tallenteeseen kuin teoksen tekijälle (kirjailija). Ja jos kyseessä on käännösteos, niin lisäksi siihen kohdistuu myös kääntäjän tekijänoikeus. Ja kaikissa on vähintään kirjan kannen kuvantekijän oikeus. Näitä oikeuksia ei voida lainsäädännössä kohdella eri tavalla. Ei voida esimerkiksi säätää, että yhdeltä tekijänoikeudenhaltijalta (lukija) pitää vain hankkia oikeudet eikä niitä korvata ja muille oikeudenhaltijoille oikeuksien käyttö korvataan valtion budjetista.

Tallenne on yhteen liitetty teos, johon kohdistuu samaan aikaan sekä kirjailijan, kääntäjän, kuvantekijän ja esittävän taiteilijan oikeudet eikä yksikään voi yksin sopia käytöstä.

Lisäksi kirjailijajärjestöistä on esitetty väitteitä, että lukijalle ei kuuluisi e-kirjastokorvausta tai hänellä ei ”kuuluisi olla tekijänoikeutta”, koska hänelle on maksettu palkka tai palkkio. Silläkään ei ole juridista merkitystä.

Tekijänoikeus on myös sillä, jolle on maksettu palkkaa tai palkkiota teoksen tekemisestä tai sen tallennetusta esittämisestä. Sanasto itsekin toimii sen periaatteen mukaisesti lainauskorvausta tilittäessään. Sanasto tilittää lainauskorvausta myös kääntäjille, jotka saavat käytännössä aina käännöstyöstään kustantajalta palkan tai palkkion. Sanasto tilittää niinikään saman lainauskorvauksen kirjailijalle, jolle on maksettu työstä palkka tai palkkio kuin sille kirjailijalle, jonka tulo riippuu kirjan menestyksestä. Moni tietokirjailija saa työstään palkkion ja silti sen lisäksi lainauskorvausta. Lisäksi lainauskorvausta maksetaan Kopioston kautta kuvantekijöille, jotka hekin saavat tilatusta kannesta tai kuvituksista kustantajalta palkan tai palkkion.

Vaikka palkka tai sen määrä eivät vaikuta tekijänoikeudelliseen arvioon, haluan korjata tiedon, jota on ilmeisesti esitetty virheellisesti. Äänikirjan lukija **ei** ansaitse 90-120 euroa/tunti, vaan hän ansaitsee noin 90 euroa/valmis tunti, millä on iso ero. Valmiin tunnin tekemiseen menee noin 2-4 tuntia, koska lukija vastaa studioajan varaamisesta, lukutyylin valinnasta, lukuohjeiden selvittelystä, äänitystekniikasta ja virheiden korjauksesta. Saman päivän aikana pystyy lukemaan joitain tunteja.

E-kirjastokäyttöön osoitettua määrärahaa tulee korottaa

Kirjailijajärjestöt eli Sanasto, Kirjailijaliitto ja Suomen Tietokirjailijat ovat esittäneet, että he ovat neuvotelleet itselleen e-kirjastokorvauksen määrän, eikä uusia oikeudenhaltijoita voida ottaa korvauksen piiriin, koska se pienentäisi kirjailijoille maksettavaa korvausta. He ovat kuitenkin ristiriitaisesti samaan aikaan vaatineet, että e-kirjastokorvaus laajennetaan koskemaan myös verkkohyllypalveluita, mikä toisi merkittävän määrän lisää oikeudenhaltijoita.

Miljoonan euron määrärahaa määriteltäessä arvio oli 3,5 miljoonaa lainaa. E-lainoja oli vuonna 2022 yleisistä kirjastoista noin 1,4 miljoonaa ja korkeakoulukirjastoista noin 0,5 miljoonaa, mikä on 1,6 miljoona lainaa vähemmän kuin mihin Valtiovarainvaliokunnan 2022 arvio perustui.
Vuoden 2023 e-kirjastokäyttökorvauksen jaossa tulee kuitenkin olemaan vain yleiset kirjastot ja niiden osalta siis tuo 1,4 miljoonaa lainaa.

Vuoden 2024 e-kirjastokorvaus tullaan jakamaan vuoden 2023 käytön mukaisesti. Meillä ei ole tietoa mitkä tulevat olemaan vuoden 2023 osalta vastaavat luvut, jossa siis korkeakoulukirjastot tulevat olemaan mukana. Vuoden 2022 lukujen mukaisesti yleisten kirjastojen ja korkeakoulukirjastojen lainausten yhteismäärä olisi 1,9 miljoonaa lainausta eli 1,6 miljoonaa vähemmän kuin arvioitu 3,5 miljoonaa.

Oletettavaa on, että lukuihin on tullut kasvua, mutta on myös hyvinkin mahdollista, että jo olemassa olevasta määrärahasta riittäisi jaettavaa myös äänikirjojen lukijoilla. Ainakin, jos verkkohyllypalveluita ei oteta mukaan. Hallituksen esityksessä verkkohyllypalveluita ei ole mukana.

Jotta kirjailijajärjestöjen kokemus siitä, että äänikirjojen lukijat vievät kirjailijajärjestöjen neuvotteleman korvauksen, ehdotamme, että miljoonan euron määrärahaa nostetaan jo vuodelle 2024.

Meidän on mahdotonta ottaa kantaa tarkalleen siihen, että kuinka paljon äänikirjan lukijoiden osuus tai euromäärä tulisi olemaan. Se on neuvottelukysymys. Tekijänoikeusjärjestöt ovat kautta historian neuvotelleet korvauspottien jaon eri oikeudenhaltijaryhmien välillä. Lainauskorvauksien jaosta ovat tähänkin asti sopineet keskenään Sanasto, Kopiosto ja Teosto. Äänikirjan lukijoiden oikeudet on kerätty Näyttelijäliittoon, jolla on yhteistyösopimus oikeuksien hallinnoinnista Kopioston kanssa, joka neuvottelisi ja tilittäisi lukijoiden osuuden.

Voimme kuitenkin haarukoida tarvittavaa euromääräistä lisäystä vuoden 2022 luvuilla, joita on saatavilla

<u>Äänikirjojen osuus:</u>

- e-lainat jakaantuvat: 2/3 yleiseen kirjastoon (1,4milj.) ja 1/3 korkeakoulukirjastoon (0,5milj)
- yleisten kirjastojen e-lainoista 62% oli äänikirjoja eli 859.008
- korkeakoulukirjastojen äänikirjamäärästä ei ole tietoa, mutta voimme olettaa, että äänikirjojen osuus korkeakoulukirjastoissa on pienempi
- äänikirjojen osuus koko lainauksesta on siis korkeintaan 60%, loput lainaukset ovat e-kirjoja eikä niihin kohdistu lukijan oikeutta
- äänikirjojen osuus tilitettävästä 1 miljoonasta olisi siis korkeintaan 600.000 euroa

<u>Äänikirjojen lukijoiden osuus</u>

- kuvantekijöiden osuus on ollut tekstin osuudesta lainauskorvauksesta 13,5 % ja e-lainauksesta 9,5%
- kääntäjän saama korvaus on 50% kirjailijan saamasta lainauskorvauksesta, mutta sitä emme tiedä paljonko kääntäjien osuus on tekstin osuudesta lainauskorvaus- tai e-kirjastokäyttökorvauspotista, oletettavasti kuitenkin enemmän kuin kuvantekijöiden osuus, (Sanasto voisi mahdollisesti selventää kääntäjien osuutta koko lainauskorvauksen määrästä)
- äänikirjojen lukijoiden osuus olisi melko todennäköisesti suurempi kuin kuvittajien, mutta pienempi kuin kääntäjien ja se tulisi siis laskettavaksi vain e-äänikirjaosuudesta eli tuosta korkeintaan 600.000 eurosta.

Ehdotamme, että e-kirjastokäyttöön osoitettua määrärahaa korotetaan riittävästi, jotta turha vastakkainasettelu vältetään.

Mielestämme hallituksen esitystä HE 46/2023 vp ei tule muuttaa. Se on tasapainoinen ja kohtelee oikeudenhaltijoita tasapuolisesti.

Helsingissä 3.11.2023

Näyttelijäliitto – Skådespelarförbundet ry.

Elina Kuusikko
Toiminnanjohtaja

Lähteet:
https://okm.fi/paatos?decisionId=0900908f8084e09b (liite: esitysehdotus)
sivu 8 ”Lainauskorvausta hallinnoivien yhteishallinnointijärjestöjen keräämien tietojen mukaan vuonna 2022 yleisistä kirjastoista tehtiin 517 226 e-kirjalainausta ja 859 008 e-äänikirjalainausta. **Yhteensä e-lainaustapahtumia vuonna 2022 oli 1 376 234.** Vuoden 2023 e-lainauskorvauksena maksettiin yhteensä 539 000 euroa (sisältää arvonlisäveroa 10%).”

https://www.sanasto.fi/wp-content/uploads/2023/10/Sanaston-lausunto-hallituksen-esityksesta-laiksi-tekijanoikeuslain-muuttamisesta-HE-46_2023-vp-nettiin.pdf
sivu 3, 7. kappale, kappale alkaa tällä lauseella: ”Vuonna 2022 korkeakoulukirjastoista tehtiin "perinteisiä" e-lainoja Ellibsin kautta noin 520 000,”